

Валиев З.Ч. ходими калони илмӣ, Ҷобиров Ш.А. мудири шуъба-ИИК АИКТ, Саидов А.И. – унвонҷӯи ДДД

Калимаҳои калидӣ: рақобатпазирӣ, маҳсулот, талабот, рақибон, рушд, иқтисодиёти бозоргонӣ, кишоварзӣ, бозор.

Дар шароити ҷаҳонишавии муносибатҳои бозоргонӣ ҳалли масъалаи озукаворӣ аҳамияти маҳсусро касб намулдааст, зеро он бевосита ба устувории сатҳи иҷтимоию иқтисодии кишвар таъсири худро мерасонад. Дар айни замон, ҳангоми нокифоя будани таъминоти бахши аграрӣ бо захираҳои истеҳсоли, якбора бад гардидани вазъи молиявии истеҳсолкунандагони молу маҳсулот, таҳия ва татбиқи низоми ҷамаҷониба тадбирҳои, ки ба устуворӣ ва рушди минбаъдаи самаранокии соҳаи кишоварзӣ нигаронида шудаанд, аҳамияти аввалиндараҷа дода мешавад.

Таҳлилҳо нишон доданд, ки татбиқи рушди иқтисоди бозорӣ дар мисоли иқтисодии мамлакатҳои тараққиқарда, ки ба сатҳи баланди рушди муносибати бозорӣ расонидаанд, рақобат дар бозори ҷаҳонӣ яке аз қувваи бузурги ҳаракатдиҳанда ба ҳисоб меравад. Дар натиҷаи устувор гардидани рақобат дар бозор, пеш аз ҳама таъмини бозор бо молҳои рақобатпазир ва хизматрасониҳо пурзуртар мегардад, дар ин асос сифати кор баланд ва хароҷот кам гашта, нархи маҳсулот паст мешавад. Ҷамаи ин масъалаҳои номбаршуда дар асоси муборизаи рақибон мувофиқи талаботи бозор ҳалли худро меёбанд.

Дар шароити иқтисоди бозорӣ қонеъ гардонидани талаботи истеъмолкунандагон бо маҳсулоти хушсифат ва бо нархи паст баровардани молу маҳсулот аз тарафи субъектҳои хоҷагидор вазифаи асосии онҳо ба ҳисоб меравад.

Таҷрибаҳои нишон медиҳанд, ки барои ҳар як иштирокчи бозор яке аз вазифаҳои муҳим ин муайян кардан ва инкишоф додани афзалияти рақобати худӣ мебошад, ки ин барои ба даст овардани максималӣ дар пеш гузоштаи субъекти хоҷагидор ҳангоми мубориза бо рақибон имкон медиҳад. Дар ин сурат интиҳоби масъалаҳои идоракунӣ бояд аз рӯи дурустӣ ва амалӣ будани маълумот оид ба рақобатпазирӣ ҳақиқии объектҳои идоракунӣ муайян карда шаванд.

Омилҳои, ки идоракунӣ рақобатпазирро мушкул мекунад, номуайянии муҳити бозор, ки хатман дар фаъолияти худ дилхоҳ ташкилоти иқтисодӣ, ширкати хоричӣ ё ин ки корхона ба он дучор мегардад, ба ҳисоб меравад. Молистеҳсолкунандаи алоҳида маълумотҳои пурра дар бораи ояндаи худ ва қобилияти пешаки дарёфти ҷамаи тайиротҳои, ки метавонанд дар муҳити беруна ба амал оянд, надорад.

Дар ин ҳолат таҳлили пешаки нигаронидашудаи рақобатпазирӣ метавонанд, ки ҳамчун як роҳи равшан кардани шароитҳои дохили фаъолияти хоҷагидорӣ аз назар гузаронида шаванд, балки шароитҳои берунаро низ бояд дида барояд, ки онҳо номуайяни ва хатарро кам менамоянд, инчунин он ҳамчун предмети аз миён бардоштани номуайяни хизмат мекунад. Омилҳои ба рақобатпазирӣ маҳсулоти кишоварзӣ таъсиррасон дар расм пешниҳод карда шудааст.

Айни замон дар корхонаҳои кишоварзӣ имконияти истифодаи чунин намуди маълумот бисёртар аз рӯи баҳисобгирии маълумот оид ба хароҷотҳои умумӣ барои истеҳсоли маҳсулот, инчунин оид ба худи истеҳсолот ва фуруши маҳсулот бо роҳҳои гуногун ба ҳисобгирифта мешавад.

Дар ҳалли масъалаҳои идоракунӣ рақобатпазирӣ на ҳама вақт аз рӯи маълумоти овардашуда, барои даврҳои оянда амалӣ гардонида мешаванд, яъне новобаста аз он, ки имкониятҳои баҳисоб гирифтаи захираҳои тезонем ва равандҳои иҷтимоӣ - иқтисодиро такмил диҳем, пас рақобатпазирӣ ба назар мерасад.

Бинобар ин, дар асоси омӯзиши методҳои нави рақобатпазирӣ нақши муҳимро шакли таҳлили иҷтимоӣ - иқтисодӣ мебозад, яъне ҳамчун «Таҳлили ояндадори нигаронидашуда» [1] ба назар мерасад.

Натиҷаҳои таҳлили ояндадори нигаронидашуда бояд ҳангоми ҷустуҷӯи имкониятҳои баланди рақобатпазирӣ истеҳсолот мавҷуд бошанд, ки он дар асоси арзёбии шароитҳои маҳсули бартариятҳои субъектҳои фаъолияти хоҷагидорӣ ба даст оварда мешавад.

Имрӯзо муборизаи рақибон қариб, ки ба муборизаи стратегӣ табдил ёфтааст, ки ин дар ҳама ҷиҳат дида мешавад. Аммо барои истифодаи потенциал таҳлили ояндадори нигаронидашударо лозим меояд, ки аз рӯи як қатор принципҳои амалнамоянд. Зеро онҳо дар доираи барномаҳои амалкунанда оид ба идоракунӣ рақобатпазирӣ тасвир шудаанд.

Ҳалли масъалаҳои ташкили самараноки амалкунандаи КАС ва баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирӣ соҳаи кишоварзӣ, ки яке аз вазифаҳои ислоҳоти аграрӣ ба шумор меравад, бояд маълумоте барои нусхабардории соҳти муносибатҳои бозори хоричӣ дошта бошад.

Ҳангоми татбиқи ислоҳот дар соҳаи кишоварзӣ ҳангоми равона кардани шиддатгирии механизми бозор ва ба шакли муайян даровардани рақобат бо роҳҳои ғайриратсионалӣ як қатор ҳодисаҳои ба амал овард. Ислоҳоти аграрӣ ҳангоми надоштани муносибатҳои комплексӣ ва илман асоснокшудаи низоми барномаҳои гузаронида шудааст. Ҳатто аз назар гузаронии қонунгузори аграрии солҳои охир имкон медиҳад, ки сатҳи ҳуқуқии муносибатҳои аграриро дар доираи иқтисодӣ ба танзим дарорад.

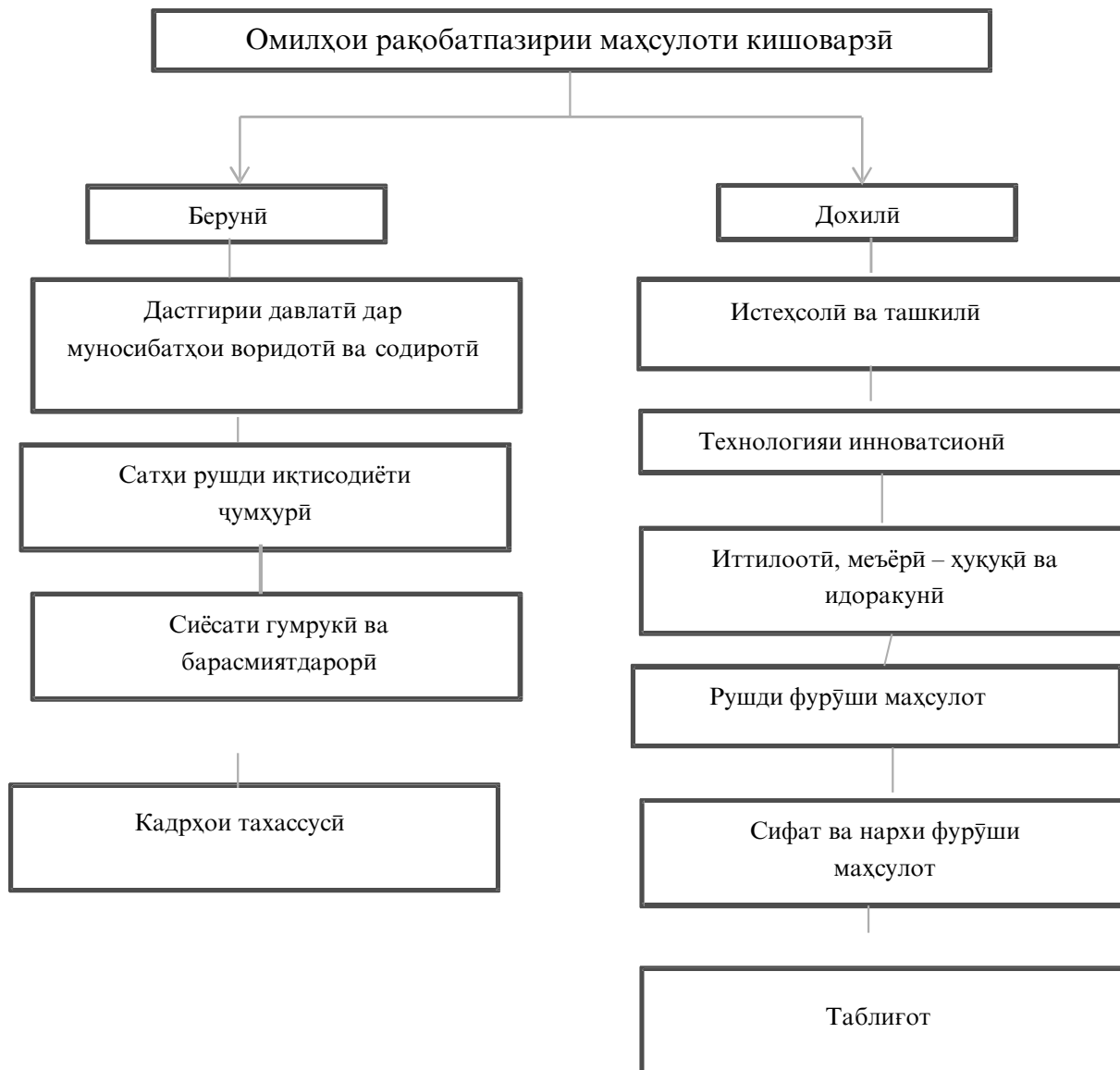
Дар қонунгузори аграрии имрӯза муносибатҳои субъективӣ низ амал мекунад, ки онҳо барои зоҳир кардани майлу рағбатҳои мухталифи гурӯҳҳои алоҳидаи иҷтимоӣ, ки ба оқибатҳои негативӣ ба монанди иқтисодиёти КАС оварда мерасонад, ки он дар ҳаёти иҷтимоӣ деҳот дида мешавад. Дар натиҷа ислоҳоти гузаронидашуда, ҳалли масъалаи асосиро ба иҷро нарасониданд, ки ин метавонист шароитҳои бозорро такмил диҳад ва даромаднокии баланди рақобатпазирӣ истеҳсолоти кишоварзиро таъмин намояд.

Ин ҳодисаҳои ба амаломадаро давлат дар шакли бӯҳрони аграрӣ қабул менамояд, аз он ҷумла надоштани

дастгирии рақобатпазирии молистеҳсолкунандагони худӣ ҳам дар бозори дохилӣ ва ҳам дар бозори беруна ба назар мерасад. Бинобар ин, яке аз сабабҳои таназзули истеҳсолоти кишоварзӣ ин коҳиш ёфтани дастгирии давлатии КАС мебошад.

Дар назар доштан мумкин аст, ки рақобатпазирии истеҳсолоти кишоварзӣ аз имкониятҳои фаъоле, ки ба низоми муносибатҳои рентавӣ таъсир мерасонад, вобастагӣ дорад. Инчунин бо роҳи таасуроти фаъоли давлат ба раванди ташкили рентавӣ ба воситаи низоми андоз, ки ба самти пардохти рентаи замин равона карда шудааст, метавонад шароитҳои такрористеҳсолро дар баъзе қитъаҳои замин беҳтар намояд.

Омилҳои ба рақобатпазирии маҳсулоти кишоварзӣ таъсиррасон

Аз ин рӯ, барои гузаронидани таҳлили ояндаи рақобатпазирӣ дар якҷанд давраҳо пешниҳод кардан мумкин аст, ки ҳар кадоми онҳо дар асоси таҳлилҳои худии қабулгардида дар назар дошта мешавад.

Вазифаи арзёбии оморӣ – тайёр кардани базаи маълумотӣ барои таҳлили омилҳо бо мақсади пешниҳоди таъсири омилҳои алоҳида ба нишонаҳои натиҷавии истифодашуда, аз он ҷумла дар асоси татбиқи гузашташудаи сатҳи рақобатпазирии субъектҳои алоҳидаи фаъолияти хоҷагидорӣ, муайян кардани тамоюли қатъшавии нишондодҳои муайяни рақобатпазирӣ дар давраҳои гузашта ба назар мерасад. Бинобар ҳамин яке аз роҳҳои асосии арзёбӣ ин муқоисакунӣ ба ҳисоб меравад.

Яке аз масъалаҳои асосӣ дар назди таҳлилкунанда дар давраи пешбинишуда – интихоби хусусиятҳои базавӣ мебошад, ки метавонад ҳамчун нишондиҳандаи худӣ объекти таҳлил муайян гардад. Дар ҷамбасти натиҷавӣ интихоб бояд аз рӯи мақсадҳои таҳлил зоҳир кардани тамоюл, қонуниятҳои инкишоф, муайян кардани мавқеи рақобатвағайра муайян карда шавад.

Истифодаи принципҳои ва қабули таҳлили дурнамои рақобатпазирии маҳсулоти кишоварзӣ метавонад ба ҳалли масъалаҳои коркарди низоми нишондиҳандаҳои рақобатпазирӣ наздик шаванд, ки онҳо дар худ тамоми хусусиятҳои маҳсули шароитҳои соҳаи кишоварзиро нишон медиҳанд.

Ҳангоми ҳалли масъалаи дар боло зикршуда, тавсияҳои зерин пешниҳод карда мешаванд:

— хулосаи натиҷавӣ оид ба рақобатпазирии маҳсулоти кишоварзӣ бе ҷамъбастунии натиҷаи иқтисодӣ, экологӣ ва иҷтимоӣ ғайриимкон аст. Ин хулосаҳо барои КАС хеле муҳим мебошад, ки дар он баҳисобгирии хусусиятҳои омилҳои иҷтимоӣ ва табиӣ фаъолияти хоҷагидорӣ нишон дода шудааст. Вале афсус, ки айни замон илми иқтисодӣ воситае надорад, ки натиҷаи истифодаи захираҳои моддӣ ва табииро чен кунад. Танҳо гуфтан мумкин аст, ки чӣ қадаре аҳтимолияти фонди иқтисодӣ зиёд бошад, ҳамон қадар ҳолатҳои нишондодҳои иҷтимоӣ паст мегардад. Дар вобастагӣ бо мушкилоти зикршуда танҳо арзёбии алоҳидаи нишондодҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ рақобатпазирӣ зарур мебошад;

— низомии нишондодҳои рақобатпазирӣ дар худ бояд арзёбиро ҳамчун фаъолияти дурнамои субъект доро бошад;

— арзёбии давлатии рақобатпазирии маҳсулоти кишоварзӣ лозим аст, масалан, пур кардани қисми даромади бучет ё ин ки имкониятҳои маблағгузори соҳаи иҷтимоӣ.

Адабиёт

1. Загайтов И.Б., К.С. Терновых, В.И. Коротченков, А. К. Камалян Основы аграрной теории: учебное пособие / - 2-е изд. - Воронеж: Истоки, 2004. - 260 с.

2. Абдуғаффор Рауфӣ Конкурентная экономика - Душанбе: Дониш, 2014. - 608 с.

3. Райзберг Б.А. К рынку через поиски и сомнения – М.: Знание, 1991. – С. 14.

4. Симионова Н.Е. Методы анализа рынка. Учебное пособие – М.: Экспертное бюро, 2000. - С. 56-62.

5. Гурков И., Аврамова Е., Тубалов В. Конкурентоспособность и инновационность российских промышленных предприятий (по результатам массового опроса их руководителей). // Вопросы экономики, – 2005.- №2.- С. 51.

6. Рауфи А., Асроров И., Асророва З. От экономического роста к экономическому развитию // Известия АН РТ. – Сер. Экономика, 2008. - №1-2. – С. 9.

АННОТАЦИЯ

ФАКТОРЫ ВЛИЯЮЩИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

В данной статье рассматриваются факторы конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции. А также предложены научно – обоснованные рекомендации по сельскохозяйственной конкурентоспособности продукции Республики Таджикистан в условиях перехода на рыночные отношения.

Ключевые слова: конкурентоспособность, продукция, спрос, конкуренция, развитие, рыночная экономика, сельское хозяйство, рынок.

АННОТАТСИЯ

ОМИЛҲОИ ТАЪСИРКУНАНДАИ РАҚОБАТПАЗИРИИ МАҲСУЛОТИ КИШОВАРЗӢ

Дар мақола омилҳои асосии рақобатпазирии маҳсулоти кишоварзӣ муайян карда шудааст. Инчунин тавсияҳои илман асоснок оид ба рақобатпазирии маҳсулоти кишоварзӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити гузариш ба муносибатҳои бозорӣ пешниҳод карда шудааст.

Калимаҳои калидӣ: рақобатпазирӣ, маҳсулот, талабот, рақибон, рушд, иқтисодиёти бозоргонӣ, кишоварзӣ, бозор.

ANNOTATION

THE FACTORS OF INFLUENCING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTS

This article discusses the factors of competitiveness of agricultural products. And also proposed scientifically and based recommendations on agriculture competitiveness of agricultural products of the Republic of Tajikistan in the conditions of transition to market relations.

Keywords: competitiveness, products, demand, competition, development, market economy, agriculture, market.